

БРОЈ И ГОЛЕМИНА НА СЕЛАТА ВО СР МАКЕДОНИЈА
СПОРЕД ПОДАТОЦИТЕ ОД 1981 ГОДИНА

Митко Панов

Процесот на раслојувањето на селата во СР Македонија продолжил да се одвива и во периодот 1971-1981 година. Емиграцијата на селското население многу не спласнала, а тоа се одразило како врз намалување на бројот на населбите така и врз нивната големина по број на жители. Во некои подрачја, односно општини постојат потенцијални села за тотално раселување, бидејќи тие со неколку жители функционално наполно се замрени. Во голем број населби опаднал бројот на жителите и значително пораснал бројот на малите села. Всушност во целина депопулацијата на село има слични белези како и во претходниот пописен период од 1961 до 1971 година.

Во 1981 година во СР Македонија вкупно има 1621 селски населби.¹⁾ Тие по број различно се застапени по општини, а во некои бројот на селата е и намален. Така, во 17 општини наполно се раселени 34 населби и тоа како што следи: во општината Кавадарци 4 села, (Бунарче, Грбоец, Добротино и Клиново), во општината Радовиш 4 села (Горна Враштица, Долни Радеш, Ново Село и Шаинташ), во општината Дебар 3 села (Г. Мелничани, Бомово и Трнаник), во општината Свети Николе 3 села (Аџибегово, Нова и Стара Мездра), во општината Т. Велес 3 села (Витанци, Ново Село и Убого), по две села се раселени во општините: Валандово (Башали и Плавуш), Прилеп (Мирче Ацев и Смолани), Струга (Селци и Тоска), Тетово (Првце и Јељошник) и Штип (Мурталија и Тестемелци). По едно село се раселени во општините: Битола (Гопеш), Гевгелија (Џумабос), Крушево (Бирино), Куманово (Стража), Неготино (Калањево), Ресен (Петрино) и Струмица (Чепели).

¹⁾ Први резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1981 година. Републички завод за статистика, Статистички преглед 115, Скопје, 1981.

Според анализите кои ги извршивме за периодот 1971-1981 година се покажа дека во 1042 населби, малку или повеќе, опаднал бројот на населението, а тоа прави 64,2% од вкупниот број на селата во Републиката, што секако не е податок за потценување туку е дури загрижувачки. Така, во општината Берово во сите 14 села опаднал бројот на населението, во Кратово од 30 бројот опаднал во 29 населби, во Крива Паланка од 51 во 47 населби, во Брод од 53 во 49 населби, во Делчево од 28 во 25 населби, во Демир Хисар од 37 во 30 населби итн. Интересно е дека и во некои поголеми општини со поразвиени централни места се јавува голем број села со намалено население. Таков е случајот со општината Прилеп каде од 102 бројот на населението се намалил во 92 населби, во општината Куманово од од 107 во 82 населби и во општината Т. Велес од 83 во 59 населби.

Во 1981 година бројот на селата по општини е различен што се гледа од следниов преглед. **Над 100** селски населби има само во четири општини и тоа во: Скопје (122), Битола (122), Куманово (107) и Прилеп (102). Вкупно во овие општини има 453 села што прави 27,9% од вкупниот број села во Републиката. На групата од **50-100** населби припаѓаат 9 општини и тоа: Брод (53), Гостивар (82), Кичево (80), Крива Паланка (51), Охрид (56), Струмица (71), Тетово (89), Т. Велес (83), и Штип (59). Вкупно во нив има 624 населби или 38,5%. На групата од **20-50** населби припаѓаат 15 општини и тоа: Валандово (20), Гевгелија (31), Дебар (31), Делчево (28), Демир Хисар (37), Кавадарци (43), Кочани (45), Кратово (30), Крушево (22), Неготино (27), Пробиштип (36), Радовиш (37), Ресен (41), Свети Николе (41) и Струга (46). Вкупно во нив има 515 населби или 31,7%. Под 20 населби има само во општините Винаца (15 и Берово (14).

Големината на селата по број на жители во 1981 година се гледа од следнава табела:

до 100 жители	од 101-300	од 301-500	од 501-800	од 801-1000	од 1000 и +
села жители	села жители	села жители	села жители	села жители	села жители
375 17588	486 89342	219 86383	211 132712	99 88620	231 436150

На групата до 100 жители паѓаат 23,1% од вкупниот број села и 2,1% од вкупниот број на селското население во Републиката. Просечно на една населба се паѓаат по 47 жители. Во однос

на 1971 година бројот на малите села до 100 жители се зголемил за 161 населба, што значи дека во периодот 1971-1981 година селата се значително раситнети. Од оваа група до 50 жители имаат 207 населби што прави 12, 7% од сите села во Републиката, или 55, 2% од групата, во кои живеат 5048 жители дури, на пример, помалку од селото Чегране во општината Гостивар. До 10 жители имаат 72 села во кои живеат 340 лица, а тоа се населби кои потенцијално сосема ќе се раселат. Најголем број на мали села, до 100 жители, има во општините: Т. Велес (33), Штип (33), Прилеп (32), Кичево (29), Гостивар (25) и Кавадарци (20), или вкупно во 6 општини има 172 мали села што прави 46,2% од групата на овие села. Само во општините Берово и Винаца нема села од оваа група, додека минимално од една до пет населби има во општините: Делчево, Кратово, Крива Паланка и Крушево.

На групата од 101-300 жители се паѓаат 29,9% од вкупниот број на селата и 10,5% од вкупниот број на селското население во Републиката. Просечно на една населба се паѓаат по 183 жители. Најголем број села од оваа група има во општините: Битола (42), Куманово (41), Брод (32), Прилеп (31), Скопје (29), Т. Велес (29) и Кичево (28), или вкупно во седум општини има 191 населба од 101-300 жители, што прави 39,3% од сите села во групата. Најмал број населби од оваа група има во општините: Берово (2), Винаца (3), Радовиш (4) и Тетово (4).

Вкупно групата на мали села, до 30 жители, брои 861 населба што прави 53,0% од сите села во Републиката. Во нив живеат 107.200 лица што прави 12,6% од вкупното селско население во Републиката. Според тоа учеството на малите села во СР Македонија е значително, односно нешто повеќе од половината села се мали населби такашто проблемот за нивното опстојување се поставува како мошне актуелен.

На групата од 301-500 жители се паѓаат 13,5% од вкупниот број на селата и 10,1% од вкупниот број на селското население во Републиката. Просечно на една населба се паѓаат по 394 жители. Интересно е дека ако се одземат општините Битола (24), Прилеп (17), Скопје (16) и Крива Паланка (14), во сите други општини бројот на селата од оваа група е помал од по 10 населби. Сличен е случајот и со групата од 501-800 жители на која се паѓаат 13,0% од вкупниот број на селата и 15,6% од вкупниот број на селското население во Републиката. Просечно на една населба се паѓаат по 629 жители.

Двете групи од 301-500 и од 501-800 жители ги прават средните по големина села, кои заедно бројат 430 населби што прави 26,5% од сите села во Републиката. Во однос на малите села во оваа група населбите двојно помалку се застапени, но затоа бројот на населението е двојно поголем.

На групата од 801-1000 жители се паѓаат 6,2% од вкупниот број на селата и 10,4% од вкупниот број на селското население во Републиката. Просечно на една населба се паѓаат по 894 жители. Само во општината Тетово има 15 села од оваа група, додека во другите општини бројот е помал од по 8 населби, додека воопшто вакви села нема во општините: Винаца, Демир Хисар, Кратово, Крушево и Пробиштип.

На групата од 1000 и повеќе жители се паѓаат 14,3% од вкупниот број на селата и 51,2% од вкупниот број на селското население во Републиката. Просечно на една населба се паѓаат по 1889 жители. Овие села најбројно се застапени во општините: Тетово (41), Скопје(33), Струмица (22), Гостивар(21), Куманово (20), Битола (14) и Струга (13). Всушност во овие 7 општини има вкупно 164 села со по повеќе од 1000 жители што прави 71% од сите села на оваа група. Вакви села воопшто нема во општините: Брод, Кавадарци, Кр. Паланака и Неготино. Интересно е да спомнеме и тоа дека во оваа група има 73 населби со повеќе од 2000 жители, што прави 4,5% од сите села во Републиката, во кои живеат 218.297 жители што прави 25,6% од вкупното селско население во Републиката. Најбројно се застапени во општините Тетово (17), Куманово (11), Скопје (9), Гостивар (8) и Струга (7).

Двете групи, од 801-1000 и по повеќе од 1000 жители ги прават големите села, кои заедно бројат 330 населби или 20,3% од сите села во Републиката. Во нив живеат 524.770 жители што прави 61,6% од вкупното селско население во Републиката. Во однос на претходните две групи, мали и средни села, оваа група има најмал број населби но затоа има најголемо учество на селското население.

Од прегледот за големината на населбите во СР Македонија може да се заклучи дека најголем број од селата се мали населби од кои некои се на пат наполно да се раселат. Тие претставуваат проблем во мрежата на населбите и во просторното планирање. На друга страна пак, постојат и големи села но тие побројно се застапени во 7 општини, додека во другите нивното учество е минимално.

Т А Б Е Л А
на големината на селата по број на жители во 1981 година

Општина	Вкупно		до 100 жители		од 101—300		од 301—800		од 801—1000		од 100 и +	
	села	села	нас.	села	нас.	села	нас.	села	нас.	села	нас.	
Берово	14	—	—	2	530	5	3003	4	3660	3	4527	
Битола	122	15	735	42	7314	47	23706	4	3721	14	21841	
Брод	53	17	1177	32	5345	2	683	1	958	1	2148	
Валандово	20	7	318	6	1338	4	1701	1	825	2	3163	
Виница	15	—	—	3	581	9	5051	—	—	3	4431	
Гевгелија	31	7	308	9	2019	9	4046	1	952	5	12121	
Гостивар	82	25	1045	17	3630	13	7133	6	5393	21	49289	
Дебар	31	10	424	8	1589	10	4985	1	812	2	2511	
Делчево	28	1	85	11	2010	12	5950	2	1618	2	2428	
Д. Хисар	37	6	399	17	3123	12	6295	—	—	2	2312	
Кавадарци	43	20	963	12	1908	6	2810	4	3045	1	2046	
Кичево	80	29	1608	28	5555	13	7268	2	1838	8	12661	
Кочани	45	11	361	9	1439	15	8376	2	1635	8	12813	
Кратово	30	3	98	18	3069	9	3807	—	—	—	—	
Кр. Паланка	51	3	187	25	4692	21	10176	1	863	1	1627	
Крушево	22	4	292	11	2268	5	2427	—	—	2	3017	
Куманово	107	14	856	41	7421	26	11867	6	5489	20	37660	
Неготино	27	10	186	7	1358	5	2439	4	3626	1	3197	
Охрид	56	14	997	16	2934	16	8639	5	4448	5	8409	
Прилеп	102	32	1597	31	6420	27	12181	5	4364	7	11499	
Пробиштип	36	9	590	18	1419	7	2816	—	—	2	3269	
Радовиш	37	12	560	4	768	13	6151	5	4400	3	4521	
Ресен	41	7	239	13	2768	15	7821	2	1854	4	5163	
Св. Николе	41	17	701	12	1892	8	4001	2	1822	2	2129	
Скопје	122	14	670	29	6389	40	21849	6	5555	33	63112	
Струга	46	7	146	9	1788	9	4760	8	7048	13	29344	
Струмица	71	9	468	9	1945	24	13670	7	6154	22	35905	
Тетово	89	6	155	4	1038	23	12583	15	13302	41	89937	
Т. Велес	83	33	1315	29	4720	14	6776	4	3751	3	5066	
Штип	59	33	1378	14	2072	11	6119	1	887	—	—	

